

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

VIII. 1921.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1921.

Dubbele groot (tuin) van JAN VAN BEIEREN, vermoedelijk te Marche in het voormalige hertogdom Luxemburg geslagen.

De twee vorsten uit onze grafelijke regeering, die in mijn schooljaren voortdurend mijne belangstelling gaande maakten, waren FLORIS DE VIJFDE, der Keerlen God, en JAN VAN BEIEREN, in den volksmond «zonder genade» geheeten. Wat bewonderde ik den eersten om zijn edel, volksgezind karakter, hoe betreurde ik zijn onnatuurlijken dood, terwijl de laatstgenoemde als de belager der rechten van vrouwe JACOB, met haar veelbewogen, kortstondig leven, mij bijna afschuw inboezemde. Er is over JAN VAN BEIEREN in de laatste jaren een Duitsch boek verschenen ¹⁾, dat aan het karakter van dezen vorst meer recht doet wedervaren, dan tot nu toe het geval was. Wij leeren hem daar o.a. uit kennen als een wel is waar uiterst heersch-

---

¹⁾ Herzog JOHANN VON BAIERN, *Erwählter Bisschof von Lüttich und Graf von Holland (1373—1425). Ein Kirchenfürst und Staatsmann am Anfang des XV Jahrh.*, von Dr. FRIEDRICH SCHNEIDER. Berlin 1913. Vele der volgende bijzonderheden zijn aan dit boek ontleend.

zuchtig vorst, maar die toch in de eerste zijner Luiksche jaren met streng rechtsgevoel regeerde, met veel kunst- en schoonheidsgevoel ¹⁾ was bedeed, en medelijdend was van hart. Groot was dan ook zijn deelneming in het lot der Dordtenaars en van de bewoners van den Zuid-Hollandschen Waard, toen den 18/19 November 1421 de rampzalige St. Elisabeth's vloed over hen nederstortte. Is het niet bekend, dat hij, om den algemeenen nood te helpen leenigen, de juweelen van zijn vrouw verpandde, «die welke juweelen in pantsgewyze gesett sijn ende staen voir achtien hondert XXVII Hollantsche scilde» ²⁾ ³⁾.

Ook Prof. BLOK vermeldt, dat JAN's bestuur door de handhaving der orde voordeelig voor het land is geweest ⁴⁾. Ware deze prins als oudste zoon geboren en bijgevolg van rechtswege graaf over onze gewesten geweest, hij zoude zonder twijfel het aanzien zijner

¹⁾ Hij verbood o.a. het losloopen van varkens in den Haag, opdat zij het groen niet zouden beschadigen. Voor zijn vader, hertog AELBRECHT, liet hij een fraai grafmonument oprichten, waarvoor hij aan CLAUS SLUTER 3612 livres betaalde. Ook is het bekend, dat van October 1422 tot September 1424 JAN VAN EYCK te 's-Gravenhage werkte. Hij heette daar «varlet de chambre». Het is niet onwaarschijnlijk, dat de opdracht tot het geheele werk van het altaarstuk «De aanbidding van het Lam», thans te Gent, door JAN VAN BEIEREN is besteld voor de St. Jacobskerk in den Haag. (Lezing van Dr. G. KNUTTEL «De kunst der van EYCK's, Middelburg 7 Januari 1920.)

²⁾ VAN MIERIS, *Groot Charterboek der graven van Holland, van Zeeland en Heeren van Friesland*, deel IV, p. 609.

³⁾ Eerst in 1427, toen ELISABETH aan PHILIPS VAN BOURGONDIE Voorne en Arkel tegen een jaarwedde van 3000 Hollandsche schilden had afgestaan, kreeg zij die juweelen weder terug EDOUARD BERNAYS et J. VAN NÉRUS, *Histoire numismatique du comté puis duché de Luxembourg et de ses fiefs*. Bruxelles 1910, p. 309.

⁴⁾ P. J. BLOK, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*, II, p. 129.

erflanden hebben verhoogd, al zouden strijd en oorlog ook dan niet zijn uitgebleven. Nu moest hij zich in den beginne tevreden stellen met als geestelijk vorst te regeeren, een roeping, die hem weinig kon behagen. Op het laatst van 1389 door den paus tot bisschop van Luik benoemd ¹⁾, deed hij er den 10^{den} Juli 1390 zijn intrede om in September daaraanvolgend te worden gehuldigd. Als zoon van graaf AELBRECHT VAN BEIEREN, bracht hij zijn kinderjaren te Le Quesnoy in Henegouwen door; zijn verdere opvoeding werd op het slot Rijnenburg bij Hazerswoude door onderwijs van Vrouwe VAN RAEPHORST voltooid. SERRURE ²⁾ noemt hem dan ook «illettré». JAN VAN BEIEREN had zeer invloedrijke verwanten; zoo was een zijner zusters gehuwd met den Duitschen koning WENZEL, drie andere, respectievelijk met EDUARD, hertog van Gelre, JAN ZONDER VREES, hertog van Bourgondië en AELBRECHT IV van Oostenrijk. Wij zullen JAN VAN BEIEREN niet volgen tijdens zijn Luiksche jaren, want eerst nadat men in Duitschland het verzoek van WILLEM VI had van de hand gewezen om diens dochter, Vrouwe JACOB, als erfgravin zijner Hollandsche bezittingen te erkennen, wordt JAN VAN BEIEREN in onze geschiedenis een man van gewicht, al werd het hem eerst na het overlijden van WILLEM VI ernst een rol in de Hollandsche erflanden te gaan spelen. Na Luik in September 1417 te hebben verlaten, werden huwelijksplannen beraamd

---

¹⁾ Baron J. DE CHESTRET DE HANEFFE, *Numismatique de la principauté de Liège et de ses dépendances (Bouillon, Looz) depuis leurs annexions*, 1887, p. 174.

²⁾ R. SERRURE, *Dictionnaire géographique de l'histoire monétaire belge*, 1880, p. 184.

met ELISABETH VAN GÖRLITZ, nicht van den Roomsche koning SIGISMOND, wed^e van ANTHONI VAN BOURGONDIE, die het hertogdom Luxemburg, na den dood van haar gemaal in pand kreeg. ELISABETH bezat weinig goede eigenschappen, was daarenboven verkwistend van aard. Het doen en laten van den Beier in Holland is bekend. Wij weten, dat hij te vergeefs getracht heeft tot voogd en ruwaard over zijn nicht JACOBA te worden aangesteld en hoe dit tot allerlei strijd en oorlog met afwisselend krijgsgeluk heeft aanleiding gegeven en dat het einde van den rampzaligen strijd is geweest, dat in April 1420, bij het verdrag van St. Maartensdijk, JAN VAN BRABANT, zonder dat zijn ongelukkige echtgenoot daarin iets kon veranderen, voor den tijd van 12 jaren het bestuur over Holland, Zeeland en Friesland aan JAN VAN BEIEREN verpandde.

Onder de privileges ¹⁾, die hij aan de stad Dordrecht, waar hij reeds in 1418 als heer was gehuldigd, verleende, behoorde ook «dat wii onse munte van Hollant tot geenre tijd openen noch ordineren en sullen dan bii onsen rade ende bii onsen hoeftsteden als Dordrecht, Haerlem, Delft, Leiden ende bi consente ende ordinantye van hemluden ende die t Dordrecht te leggen en nergent anders» ²⁾. Het verdrag van St. Maartensdijk

¹⁾ V. D. CHIS, *Holland*, p. 336.

²⁾ Dit slaat misschien o.a. op het Zeeuwsche munthuis te Middelburg, dat in 1366 door graaf AELBRECHT was opgericht. Het is opvallend, dat onder de genoemde steden, Middelburg en Zierikzee ontbreken, wat mogelijk nog op het aanwezig zijn van een Zeeuwsch munthuis doelt. In 1397 stond het echter stil, want de hertog bekende in December van dat jaar, «dat hij door zijnen tresorier van de stad Middelburg betaald was geworden van zijnen sleyscat», dat is, zegt VAN DER CHIS, die som, welke de stad aan den vorst moest betalen, omdat deze zijne Munt liet stilstaan». V. D. CHIS, *Holland*, p. 241.

voegde er nog meerdere bepalingen bij. Uit dit alles blijkt, dat JAN VAN BEIEREN zonder toestemming van Dordrecht en van zijn andere voornaamste steden aldaar niet mocht munten, een maatregel waarvan hij, naar het schijnt, herhaalde malen het onaangename heeft ondervonden, zooals wij verder in dit artikel zullen zien. Door zijn huwelijk in 1419 in het bezit gekomen van het hertogdom Luxemburg en het graafschap Chimay, was JAN VAN BEIEREN met het aandeel dat hij uit zijn vaders nalatenschap bezat tot het top-punt van zijn macht gekomen.

Hertog JAN heeft te Dordrecht zeer veel doen munten, waarvan een aantal typen door VAN DER CHIJS is weergegeven. Volledig is die lijst echter niet, want sedert zijn vele onbekende munten van dien vorst in muntvondsten voor den dag gekomen ¹⁾. Er bestaat een dubbele groot van dezen vorst, die door VAN DER CHIJS verondersteld wordt te Marsum in Friesland te zijn geslagen. Uitvoerig tracht hij deze zienswijze in zijn standaardwerk over Friesche, Groningsche en Drentsche munten te verdedigen. Het doel van dit artikel is te trachten het bewijs te leveren dat VAN DER CHIJS zich in deze heeft vergist en dat die zeldzame groot — een tuin — door JAN VAN BEIEREN te Marche in het toenmalige hertogdom Luxemburg is geslagen. Toen VAN DER CHIJS zijn prachtwerk schreef, was die tuin of dubbele groot het eigendom van den heer O. KEER te Amsterdam ²⁾ — het exemplaar berust thans in het

---

¹⁾ *Trouvaille d'Amsterdam*. Veiling firma J. SCHULMAN, Nov. 1918.

²⁾ Veiling 7 Juni 1852. *Catalogus*, no. 652. Het stuk woog 2.331 gr. en werd voor f 16.25 verkocht.

Koninklijk Penning kabinet — entoen der tijd het eenig bekende exemplaar. Nadien zijn nog twee exemplaren van dien merkwaardigen groot te voorschijn gekomen, waarvan het eene op het eiland Walcheren, het andere in de omstreken van Nijmegen is gevonden.

Zie hier de beschrijving er van:

Boven een haag van staketsels, door een hek gesloten, zit een leeuw met fraai gekrulden staart naar links ziende, het wapen van Palts-Beieren vasthoudende. Het omschrift, dat door twee parelranden is omsloten, luidt: IOH' : D* : BAVARIE : FILI' : HAN : HOL' : Z : SE'

Keerzijde: Vier dubbele bogen aan de punten met een klaverblaadje versierd in een gladden cirkel, door een gevoet kruis doorsneden, dat tot aan den buitenkant raakt. Aan de buitenzijde komt eveneens een klaverblaadje voor.

Omschrift: † MONET | A : NOVA | MARS : D | VC' : BAVA

Zilver weegt 3 gram. Mijne verzameling. VAN DER CHUIS, *Friesland*, pl. XXI, n°. 2.

Het tweede exemplaar, eigendom van den heer G. M. KAM te Nijmegen, vertoont kleine stempelverschillen, vooral in de plaatsing der palen in het staketsel en weegt 2.40 gram, terwijl het aan het Kon. Kabinet toebehoorende stuk een gewicht van 2.33 gram aanwijst.

WILLEM DE VI^{de} is de eerste Hollandsche graaf geweest, die heele, halve en kwarttuinen heeft doen slaan (zie VAN DER CHUIS, *Holland*, pl. IX, n°s 17, 18 en 19) die echter niet in zijn graafschap Holland, maar te Valenciennes in Henegouwen zijn gemunt. Dit is

ook het geval met de ducissa-tuinen van vrouwe JACOB, een muntstuk, dat in Holland zeer werd gewaardeerd ¹⁾).

Het was een zeer geliefd type ²⁾, dat in de valuatien van het geld afzonderlijk wordt vermeld. (VAN DER CHIJNS, *Friesland*, p. 625.)

De Wilhelmus- en Joannestuinen verschillen onderling $\frac{1}{11}$ of $\frac{1}{12}$ in waarde. Hun gehalte was, volgens VAN DER CHIJNS, van 5 penningen coninx silver; 86 van deze tuinen gingen in het mark. Het is onzeker, doch weinig waarschijnlijk, dat met deze Joannestuinen niet die van JAN VAN BRABANT, maar de grooten van JAN VAN BEIEREN worden aangeduid; dat deze laatste echter tuinen heeft doen slaan, vermeldt een muntregeling voor Holland, Zeeland en Friesland door hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE in Maart 1433 en 1434 uitgegeven, te vinden in het *Charterboek* van VAN MIERIS IV, p. 1033, waar o.a. te lezen staat:

«Valencynsche tuynen tstück 10 deniers.

Item witte tuynen ende Johannes Bananien tuynen tstück 9 deniers».

Bananien, zegt VAN DER CHIJNS, zal wel door slordigheid voor *Bavarien* geschreven zijn. Is dit inderdaad het geval, dan vinden wij officieel vermeld, wat de drie teruggevonden Bavaria-tuinen reeds hebben bevestigd, namelijk:

---

¹⁾ In VAN MIERIS, l. c. IV, p. 723 (V. D. CHIJNS, *Friesland*, p. 624) lezen wij, dat de hertog aan Dordrecht verzocht, «dat sy (de bewoners dier stad) ons gonnen ende consenteren willen «een tuun» van den mergen te hebben».

²⁾ Volgens overlevering zou WILLEM VI bij de inneming van het slot Hagesteyn in 1406 dit verdrag hebben gezegd met een zegel, waarop een gevlochten tuin (haag) was afgebeeld, vandaar, zegt men, ook «de tuin» op de muntstukken van WILLEM VI en latere vorsten. (VAN DER CHIJNS, p. 271).

- 1°. dat JAN VAN BEIEREN tuinen heeft doen munten;
- 2°. dat hij ook hierop de titels van filius hanoniae, hollandiae z zelandiae aanneemt;
- 3°. dat de titel Frisiae ontbreekt;
- 4°. dat de munt geslagen is in een localiteit, genaamd Mars.

Het blijft nu over, te bewijzen, waar die door «Mars» aangeduide plaats heeft gelegen.

Marsum bij Leeuwarden volgens VAN DER CHIJS, Marche in Famenne, thans Belgisch Luxemburg, naar onze meening. Wij willen deze stelling nader verklaren. In tegenstelling met zijn vader, aan wien het niet was gelukt zich door geheel Friesland als heer te doen erkennen, is JAN VAN BEIEREN, dank zij zijn takt en taai geduld, er in geslaagd dit volk een korten tijd aan zich onderdanig te maken. Zoo werd hem in 1418 door de Schieringers de regeering voor een tijd van 20 jaren aangeboden. Onder de toen verkregen rechten behoorde ook het muntrecht. Het was echter op verre na geen vrede geworden, want de invloedrijke partij der Vetkoopers was hem nog vijandig gezind. Na de belegering van Sloten, die volgens de geschiedboeken in 1420 heeft plaats gehad en waarvoor JAN VAN BEIEREN hulptroepen onder HENDRIK VAN RENESSE had toegezonden, maar door anderen ¹⁾ op 1418 wordt gesteld, terwijl GABBEMA ²⁾ ook van meening was, dat Sloten vóór het jaar 1420 moet zijn ingenomen geweest, werd JAN VAN BEIEREN als heer van Friesland gehuldigd,

---

¹⁾ Zie: P. WINSEMIUS, *Chronique ofte historische geschiedenis van Friesland*, enz. Franeker 1622, p 241. (Medegedeeld door R. VISSCHER, Secretaresse bij het Friesch Genootschap.)

²⁾ S. A. GABBEMA, *Verhaal van de stad Leeuwarden*. Franeker 1701.

maar het was eerst na den vrede van den Briel, in September 1421, dat hij zich voor het oog der wereld als zoodanig kon beschouwd zien. Deze oogenschijnlijke grootheid was van korten duur, want reeds in November van dat zelfde jaar, toen de St. Elisabeth's vloed onzen graaf in finantiëele moeilijkheden wikkelde, stonden de Friezen weder tegen hun nieuwen heer op. VAN DER CHUIS zegt, dat het gezag van onzen graaf in Friesland feitelijk reeds in 1422 een einde nam ¹⁾. Hem was, zooals gezegd, in 1418 het recht gegund in Friesland munt te slaan. «Item, wy bekennen oock unsen gnadigen Heere de munte, in dem he gudt golt, und sulver slaen wil laten. Dat schal duiren 20 Jahr ohne vernyen» ²⁾. Dit privilege werd in 1420 en 1421 vernieuwd, maar steeds lezen wij, dat JAN VAN BEFEREN «zal hebben» zijn munte, maar nergens, dat hij ze reeds in gebruik genomen had, terwijl het munthuis te Dordrecht daarin als werkend en voordeel gevend wordt beschreven. «Item, soe sullen sy ons bekennen ende gehengen, ende wy sullen hebben onse munte, die wy by den gemeynen steden van Hollant (Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden) ende onse gehoerigen steden van Vrieslant ordineren sullen, goet gout ende silver te slaen in Vrieslant, indien ende also verre als ons 't voirdeel ende profyt dairvan geschien mach, als ons dat geschiet Tordrecht in onser munten» ³⁾ en in 1421 lezen wij nogmaals: «Item, so sullen sy hem bekennen, ende hy sal hebben zyne munte, die hy by

---

¹⁾ VAN DER CHUIS, *Friesland*, p. 622.

²⁾ VAN DER CHUIS, *l. c.*, p. 618 noot.

³⁾ VAN DER CHUIS, *l. c.* p. 620, noot.

de ghemeene steden van Vrieslandt ordineren zal goet gout, ende silver te slaen» ¹⁾).

Hieruit blijkt m. i. duidelijk, dat het hem werd toegestaan goed goud- en zilvergeld in Friesland te slaan, ook dat dit met goedvinden der voornaamste steden van Holland en van de hem toebehoorende steden in Friesland zou geschieden en ten slotte, dat dit munten in 1421 nog niet had plaats gehad, want het was nog steeds «hy sal hebben syne munte». Als wij nu bedenken, dat het machtsbetoon in Friesland maar schijnbaar was, dat dit vrijheidlievende volk onmiddellijk in opstand kwam, als het de gelegenheid daar voor gunstig achtte, dat het in 1422 reeds met hertog JAN's macht in Friesland was gedaan, dan kan met zekerheid worden aangenomen, dat het den Beier aan gelegenheid heeft ontbroken, daar in het openbaar te munten ²⁾. VAN DER CHIJS stelt het slaan van den tuin te Marsum tijdens het beleg van Sloten in 1420. Zooals wij gezien hebben, plaats en enkele schrijvers dit beleg niet op dat jaar, maar eenige jaren vroeger; in ieder geval houdt men het voor waarschijnlijk, dat de stad vóór 1420 moet zijn ingenomen geweest. Blijft dus over, dat hij in het geheim te Marsum zou hebben gemunt. Ook deze zienswijze moet vervallen. Zoo gemakkelijk ging toenmaals het munten niet, dat JAN VAN BEIEREN dit te midden van een hem vijandig volk had kunnen doen. Er was heel wat voor noodig, alvorens een ge-

---

¹⁾ *L. c.* p. 621, noot.

²⁾ Marsum is een dorp in de gemeente Menaldumadeel, $\frac{3}{4}$ uur noordwest van Leeuwarden. Er is geen enkele reden aan te geven, waarom hij in dat afgelegen plaatsje zou hebben gemunt, veel eerder zou hij dit te Stavoren hebben kunnen doen

bouw geschikt werd bevonden om er geld te slaan; men leze maar eens de rekening na, hoeveel het munthuis te Middelburg in 1366 aan graaf AELBRECHT heeft gekost ¹⁾). Bedenken wij verder, dat de hertog zelfs in Holland, wat zijn muntrecht betrof, zeer aan banden was gelegd, dat de toestemming om geld te Dordrecht te slaan hem met alle waarschijnlijkheid een paar maal is geweigerd, dan is het ondenkbaar, dat de Dordrechtsche muntbeambten gelegenheid zouden hebben gehad om met de benooidigde muntgereedschappen naar Friesland te trekken, waar het voortdurend onrustig was. Het is opvallend, dat het woord Mars zonder eenige nadere omschrijving in het omschrift voorkomt. Ware de hertog er in geslaagd in Friesland te munten, hij zoude den plaatsnaam voluit hebben geschreven of wel *moneta nova mars. dom. frisiae* hebben gezet, te meer daar de woorden *duc. bava.* volkomen onnoodig waren, daar deze titel reeds op de voorzijde vermeld staat. Daarbij is een «tuin» nooit te Dordrecht noch ergens anders in de Noord-Nederlanden geslagen, zelfs niet onder de graven AELBRECHT en WILLEM VI, zoodat geheel nieuwe stempels daarvoor zouden moeten zijn vervaardigd. Neen, in het onbeduidende Friesche Marsum is door JAN VAN BEIEREN nooit gemunt. Wij moeten de *moneta nova mars.* elders onder JAN'S bezittingen zoeken. Wij meenen die plaats gevonden te hebben in het tegenwoordige Marche, in Belgisch Luxemburg gelegen. Zie hier, waarom wij dit vermoeden.

Marche en Famenne, toenmaals in het hertogdom Luxemburg gelegen, behoorde tot de bezittingen van

---

¹⁾ *Tijdschrift voor munt- en penningkunde*, jaarg. 1900.

ELIZABETH VAN GÖRLITZ, die JAN VAN BEIEREN, zooals wij hierboven zagen, in 1419 had gehuwd. Alle rechten zijner gemalin op het hertogdom Luxemburg en het graafschap Chimay gingen op hem over. De Keizer zelf spoorde de bevolking tot trouw aan JAN VAN BEIEREN aan. Hij werd er dan ook volledig als heer gehuldigd. Marche, op 14 mijlen van de stad Luxemburg gelegen, is in de numismatische wereld bekend, door dat er reeds zeer vroeg is gemunt, in de eerste plaats door JEAN L'AVEUGLE graaf van Luxemburg (1309—1346) die er een munthuis bezat. Deze munten hebben in het omschrift: *MONETA MARCIENSIS*, *MARITVE*, *MARCES* en *MAR - CH'* ¹⁾. Vervolgens diende het tot muntplaats van diens zoon KAREL IV van Luxemburg (1346—1353) die er een plaque heeft doen slaan, met het omschrift: *MONETA : MARCIOSI*. Dit unieke stuk is eigendom van den Vte B. DE JONGHE ²⁾. Van de onmiddellijke opvolgers van KAREL IV, WENZEL I en II zijn geen munten te Marche geslagen, bekend, maar de mogelijkheid bestaat, dat de eerste ook te Marche heeft gemunt, want er wordt in een charter van Juni 1366 gesproken van een «amende de 14 sous, monnaie de Marche» ³⁾. PHILIPS DE GOEDE heeft te Marche «des mailles d'or»

¹⁾ EDOUARD BERNAYS et JULES VANNÉRUS, *Histoire Numismatique du comté puis duché de Luxembourg et de ses fiefs*. Brux. 1910, p. 137 et suivantes. SERRURE stelt het eerste munthuis aldaar na het jaar 1327. BERNAYS en VANNÉRUS meenen, dat het vroeger moet zijn geopend geweest, daar de acte, waarop de eerste zich beroept een bevestiging was van oudere rechten. *loc. cit.*, p. 136.

²⁾ Vte B. DE JONGHE, *Plaque de Charles IV comte de Luxembourg, frappée à Marche et deux autres monnaies de ce prince*. *Revue belge de numismatique*, année 1895, p. 361

³⁾ E. BERNAYS et J. VANNÉRUS, *loc. cit.* p. 136.

doen slaan, toen hij de stad Luxemburg belegerde. Wel is waar zijn deze gouden munten niet teruggevonden, maar ze staan vermeld in een rekening van «de prévôté de Mons» van 1444, thans berustende in het Staatsarchief te Brussel ¹⁾. Het staat dus vast, dat te Marche tusschen 1309—1354 en door PHILIPS DEN GOEDE vermoedelijk omtrent 1443 geld is gemunt. De mogelijkheid is groot, dat JAN VAN BEIEREN de vele benoedigheden tot het vervaardigen van geld te Marche in gereedheid vond en dat hij er van heeft gebruik gemaakt in tijden, toen hem in Dordrecht om de een of andere, ons onbekende, reden niet werd toegestaan aldaar te munten. Dat het geldslaan hem te Dordrecht inderdaad een of meerdere malen is geweigerd, kan men opmaken uit zijn smeekbeden om hem het munten aldaar weder toe te staan, waarop wij nog nader terugkomen. Volstrekte zekerheid is in deze niet te verkrijgen.

Als bezwaar tegen het Luxemburgsche Marche zou kunnen worden aangevoerd, dat de daar geslagen munten niet van marsiensis, maar van marciensis en martve spreken. Mij werd o.a. voorgesteld, moneta mars als moneta *marciensis* te lezen, maar dit lijkt mij niet waarschijnlijk. Wij kunnen de zaak eenvoudiger verklaren door te zeggen, dat verschillende schrijvers den plaatsnaam Marche, zoowel in het Latijn als in het Nederlandsch, door Marza en Mars hebben vertaald. Het is dus mogelijk, dat de Duitsche muntmeesters, die voor hertog JAN aan het werk zijn geweest, op de tuinen, door hem te Marche gemunt, in plaats van marciensis, moneta marsiensis hebben geschreven.

---

¹⁾ *loc. cit.*, p. 329.

«Dans le *Theatrum Orbis terrarum* d'ABRAHAM ORTELIUS, Anvers, 1578», schrijft mij de heer EMILE VAN HEURCK, «Marche est traduit en latin par Marza. Dans le *The-saurus geographicus* du même auteur, publié par PLANTIN en 1596, sub littera Fanomantis, on lit: AN MARS EN FAMINE-HOC, c'est à dire: Est-ce Marche en Famenne? Il est donc certain que des auteurs ont traduit Marche par Mars». Aan deze opgaven kunnen meerdere worden toegevoegd. GUICCIARDINI in zijn atlas (*Omnium Belgii regionum descriptio*, editie 1616) zegt op p. 483: «Martia vulga Mars en Famenne, nomen habet a Martes».

In de Nederlandsche uitgaaf van 1648, uitgegeven bij J. JANSSONIUS, wordt op p. 363 gezegd «Mars in Famenne behoudt noch synen ouden naem: want de plaetse was toegheeyghent den afgodt der oorloghen, Mars ghe-naemt» en op p. 365 «Marses eē oude stadt. March oft (gelijk andere seggen) Marses ende Mars, geheeten van den afgodt Mars, is van Luxemburg 14 mijlen, een oude stadt ende redelijck wel gestelt».

Alhoewel de afleiding van den plaatsnaam van Mars niet meer wordt aangenomen, kan de bestaande over-levering, dat te Marche oudtijds een tempel aan dezen god gewijd zou hebben gestaan, toch wel aanleiding tot de benaming Mars voor Marche ¹⁾ hebben gegeven. In de *Dict. Geographicum* door JOH. RAEI DE JONGE

---

¹⁾ Het tegenwoordige wapen der stad is als volgt: In zilver, een rood met zwart gevoegd kasteel, voorzien van een poort met valdeur en daar boven een zwart schildje, waarin vier zwarte omgewende leeuwen, twee bij twee staande, het kasteel vergezeld in het hoofd van twee roode sterren met zes stralen. Bovenop het schild een gouden kroon. Uit Dr. E. GEVAERT, *Het wapenboek en de kleuren der Belgische Provinciën*. Brussel, 1919.

(2de druk, Amst. 1700) wordt gesproken van Mars als «een stedeken in Nederland in 't Noorderdeel ten westen des Hertogdoms Lutzenburg niet verre van de grenzen des bisdoms Luyck, in het Graefschap Namen. Ook genoemd Marchia, Marche en Fammines». Wij zullen ons bij deze uitspraken bepalen. Nu wij weten, dat JAN VAN BEIEREN rechtens te Marche kan hebben gemunt en dat het woord Mars voor Marchia in verschillende oude werken voorkomt, mag met zeer veel zekerheid worden aangenomen, dat de tuin met het opschrift «Moneta nova Mars» aan die plaats moet worden toegeschreven, terwijl de toekenning aan Marsum in Friesland moet vervallen. Daarbij komt, dat, zooals gezegd, «tuinen» in Noord-Nederland, zoover wij weten, nooit zijn gemunt, maar steeds voor onze graven in de Zuidelijke Nederlanden, te Valenciennes, te Vilvoorde en te Maastricht. Het was een der meest geliefde munttypen uit dien tijd.

JAN VAN BEIEREN heeft 14 Juli 1424, dus op het laatst van zijn leven, te Luxemburg twee Duitsche muntmeesters, de gebroeders VON DER WINTERBACH, aangesteld ²⁾. Na het spoedig daarop gevolgd overlijden van hertog JAN, zijn deze beambten voor de weduwe daar blijven munten. Zou het nu niet kunnen zijn gebeurd, dat deze zelfde muntmeesters, die vermoedelijk niets anders dan Duitsch hebben gekend — zij kwamen uit Frankfort — den tuin met het opschrift *Mars* in het nabijgelegene Marche hebben gemunt? Dit lijkt mij

---

¹⁾ R. SEBURE, *Les monnaies de Jean de Bavière (1418—1425) et de sa veuve Elisabeth de Görlitz (1425—1443), ducs de Luxembourg*. In: *Bulletin mensuel de numismatique et d'archéologie*, tome II, p. 132.

zeer waarschijnlijk. Gezien de zeldzaamheid van deze grooten, moeten zij op het laatst van hertog JAN's leven zijn geslagen, in ieder geval hebben zij een korten omloopstijd gehad.

Gedurende het jaar 1424 moet er te Dordrecht iets met JAN VAN BEIEREN's muntslag niet in orde zijn geweest. Mogelijk was het lage gehalte zijner munten medeoorzaak, dat het munten hem een tijdlang verboden is geweest. In Mei van dat jaar verzocht hij aan de Dordsche regeering om gouden en zilveren geld te mogen slaan, hij smeekte als het ware: «ende des en wilt ons ymmer niet weygeren, want nyemaut dair bi veraftert, noch gehindert en is. Ende hier of wilt ons uwe goede bescreven antwoorde wederom senden bi desen bode. God sy met u. Gegeven in den Hage 9 dage in Meye anno XXIIII» ¹⁾. In November 1424, toen hij reeds ten doode was opgeschreven ²⁾, heeft hij dit verzoek herhaald: «dat wij, overmids des hulpen, die wy daer altijd gherne toe doen souden, ende ons oic steet te doen, dat onse lant voirsz. weder bedijckt mocht werden, wael behoefden te hebben onse nutscap ende profijt van onser munten . . . . soe begheren wy gunstelic aen u, dat ghy ons gonnen wilt, dat wy munten moegen, ende onse heerlicheyt gebruycken, als onse ouderen altijd gedaen hebben» ³⁾. JAN VAN BEIEREN had inderdaad een groote som geslagen geld van noode. De dijken die door den watersnood van 1421 waren beschadigd, waren nog altijd niet voldoende

---

¹⁾ VAN DER CHUIS, *Holland*, p. 358.

²⁾ BLOK, *loc. cit.*, p. 130.

³⁾ BLOK, *loc. cit.*, p. 358.

hersteld; dit eischte zeer veel geld. Zooals wij gezien hebben, had hij de juweelen zijner vrouw daar reeds voor verpand; dit bedrag niet voldoende zijnde, verlangde hij de winsten te trekken, die het slaan van goud en zilvergeld hem rechtelijk verschafte. En onze hertog beloofde er tevens bij, dat de helft van zijn sleischat ten behoeve der verongelukte dijken aan de stad Dordrecht zou worden geschonken; de andere helft zou aan zijn talrijke schuldeischers worden afgestaan. Het antwoord op beide verzoekschriften is onbekend gebleven, maar zijn spoedig daarop gevolgd overlijden op 6 Januari 1425, zal hem wel niet meer in staat hebben gesteld het zoo vurig verlangde voordeel te genieten.

Wij zijn van oordeel, dat de steeds toenemende geldzorgen van JAN VAN BEIEREN; toegenomen door de rampen van den St. Elisabeth's vloed, hem genoodzaakt zullen hebben, nu het in zijn Hollandsch munthuis zoo bezwaarlijk ging, in het buitenland, en wel voornamelijk in het hem toebehoorende Marche, het dringend benodigde geld te slaan en dat dit de oorsprong is geweest van den raadselachtigen tuin met het omschrift: **MONETA DOVA MARS DUC' BAVA.**

MARIE G. A. DE MAN.